

Fikret Ahmetbašić

Neki narodni običaji i vjerovanja s područja Sokola, Doborovaca i Džakula

SOME NATIONAL CUSTOMS AND BELIEFS IN SOKOL, DOBOROVCI AND DŽAKULE

ABSTRAKT

U ovom prilogu autor je pribilježio samo neka narodna vjerovanja i narodne običaje sa šireg prostora Sokola, Doborovaca i Džakula koja su se u našem narodu zadržala do današnjeg dana.

Ključne riječi: narodni običaji, vjerovanja, gatke

ABSTRACT

In this article the author brings some national customs and beliefs from a broader territory of Sokol, Doborovac and Džakula, which remained until the present day among our people.

Key words: national customs, beliefs, fable

Narodna vjerovanja, legende i mitovi rasprostranjeni su u svim narodima, prenošena su s koljena na koljeno kroz vrijeme, ali i kroz prostor – tako da ih u potpuno istom ili sličnom obliku susrećemo kod susjednih, ali i međusobno vrlo udaljenih naroda... Stručnjaci se slažu da razna vjerovanja potiču još iz paganskih vremena, te da su se održala do današnjeg dana bez obzira što nemaju uporište u islamu i ostalim monoteističkim religijama.

U ovom radu uspio sam zabilježiti samo neka vjerovanja i gatke sa šireg područja Sokola, Doborovaca i Džakula koje sam čuo od Hasibe Ahmetbašić (65 godina) i

nešto mlađih žena – Bejhe Mehmedović i Hasibe Fatmić.¹

Ovom prilikom prezentirat ćemo neka vjerovanja koja su se i danas zadržala kod starijeg stanovništva, a naročito kod starijih žena na ovom području.

Tako naprimjer:

- Ne valja uoči Jurijeva (Đurđeva) sa njiva ništa nositi kući – zmije dolaze kući tokom godine,
- Ne spavaj na Jurijev (Đurđev) – tokom godine bit ćeš dremovan i mrzovoljan,
- Ne valja četvrtkom saditi povrće – uništiti će ga crvi,
- Ne valja bebu ostaviti bez makaza ili noža pod jastukom – zamijenit će je vile,
- Ne valja milovati umornu djecu – pomrijet će od uroka,
- Ne valja da napolju prenoći bebina odjeća – dijete će dobiti "vrisak",
- Ne valja jesti pred trudnicom – dobiti ćeš "ječmenjak na oko",
- Ne valja noću sjeći nokte i bacati ih bilo gdje –skupljat ćeš ih na Ahiretu (na onom svijetu),
- Ne valja petkom prati odjeću – umrijet će starješina,
- Ne valja mlijeko da kipi – kvari se kvalitet mlijeka,
- Ne valja odjeću prati pratljačom petkom i utorkom –udaraju gromovi,
- Ne valja prati odjeću kad su "kresovi" – cijepa se odjeća,
- Na valja se vjenčati između dva bajrama – život u braku neće biti dobar i skladan,

- Ne valja se kupati između akšama i jacije – može se “nagrajísati”, (nagaziti na ogramu; nastradati)
- Ne valja da posuda s vodom prenoći nepokrivena – šejtani pljuju i peru noge u njoj,
- Ne valja se preoblačiti pred sijanje graha – opada cvijet,
- Ne valja poslije večere istresati peškire sa sinije – šejtani dolaze i “beru” mrve,
- Ne vala mijenjati zaručnički prsten, poremeti se život,
- Ne valja da preko “mejita” (mrtvaca) pređe mačka – stvorit će se vampir,
- Ne valja da ti mačka presiječe put – nešto će ti se podrepiti (doći će do nesreće),
- Ne valja ubijenu zmiju dizati iznad koljena – bole noge,
- Ne valja noću bez “glavnje” (žeravice) prilaziti vodi - mogu te odvesti vile,
- Ne obuvaj prvo lijevu nogu – napustit će te sreća,
- Ne valja mijenjati motiku – bole leđa,
- Ne daji srp iz ruke u ruku – posjeći ćeš se,
- Ne otvaraj kuću bez “bismilleta” (molitve bogu) – šejtani čekaju na vrati-ma,
- Ne valja utorkom nositi vatru iz komšiluka na ožegu – vrane nose piliće,
- Ne valja zadržati “zaruku” (zaručnički prsten i sl.) – nećeš imati sreće,
- Ne valja “nasaditi” kvočku kad cvjetaju lipe – bit će pilići bolesni,
- Ne valja u gostima sjeći nokte – bude svađe u kući,
- Ne valja muško dijete tući oklagijom – napuštati će ga žene,
- Ne valja ženi sjediti na vreći – rodit će puno djece,
- Ne valja dijete pokrivati odjećom roditelja – dobit će epilepsiju,
- Nek dijete ne spava između roditelja – nagraisat će,
- Ne valja dijeliti kurbansko meso prije nego što ga okusi onaj čiji je kurban – neće biti “kabal” (od boga primljen),
- Ne valja ustati na lijevu stranu – tog dana nema sreće,
- Ne zahvaljuj davaocu sadnica cvijeća – neće se omladiti,
- Ne valja djecu prenositi preko vode bez šibice – dobit će dizenteriju,
- Ne valja sipati kahvu preko ruke – bolit će stomak,
- Ne valja ženama prolaziti ispred zaprege – bit će nesreće,
- Ne pitaj lovca kuda ide – neće imati ulova,
- Ne ogledaj se noću – “nagrajísati” ćeš,
- Ne valja se noću češljati – navući ćeš neku nesreću,
- Ne valja ljusku od oraha bacati u vatru – bit će galame u kući,
- Ne valja ljusku od jajeta bacati u vatru – neće se “leći” živina,
- Ne valja jaja za “leženje” davati drugom – neće se izleći pilići,
- Ne valja se vraćati ako te nešto naglo prepadne – oboljet ćeš.
- Ne valja noću ići na “drvenjak” (mjesto u dvorištu gdje se sijeku drva) – nagrajísati ćeš,

- Ne valja sanjati bistru vodu – ožalostit ćeš,
- Ne valja sanjati zmije – imat ćeš dosta neprijatelja,
- Ne valja sanjati orahe – bit će galame u kući,
- Ne valja dojit dijete dok grmi – udara ju gromovi,
- Ne obaraj četvrtkom drvo za građu – nagrizat će ga “crvica”,
- Ne motaj konac na klupko prema sebi – navući ćeš nesreću,
- Ne valja kvočku “nasaditi” uveče – izlegu se samo pijetlovi,
- Ne valja spavati s novcem pri sebi – nagrjisat ćeš,
- Ne valja porodilji tokom “četeresnice” (40 dana poslije poroda) izlaziti na polje poslije zalaska sunca – može poludjeti,
- Ne valja se penjati “nečisto” ženi na kalemljeno drvo – uvehnut će,
- Ne valja obarat (sjeći) kalemljeno drvo – umiru djeca,
- Ne spavaj pod orahom – izludit ćeš,
- Ne valja sjeći drva u akšam – bole zubi,

Ne valja trudnici...

- Ne valja trudnici ubiti zmiju – djetetu će smrdjeti usta,
- Ne valja trudnici gledati u otvoreni plamen – beba će imati crveno lice,
- Ne valja trudnici jesti ribu – bit će nemirno dijete,
- Ne valja trudnici sjediti na pratljači – rodit će nakaradu,
- Ne valja trudnici prelaziti preko loze ili konopca – ugušit će se beba u porodu,
- Ne valja trudnici vraćati se – bude će težak porod,
- Ne valja trudnici perutati živinu – dijete će imati kožnu bolest,

- Ne valja trudnici jesti načeto voće – dijete će biti krastavo,
- Ne valja trudnici nositi u krilu jaja – dijete bude slinavo,
- Ne valja trudnici dolijevati vodu na vodu – dijete će dobiti dječju kilu,
- Ne valja trudnici prelaziti preko noža – dijete će imati “zečju usnu” (rasječenu usnu),
- Ne valja trudnici jesti “buljke” (kokošiji želudac), dijete će imati velike usne,
- Ne valja trudnici da sjedi na pragu – bit će težak porod,
- Ne valja trudnici jesti orahe – dijete će imati lišajeve,
- Ne valja trudnici gledati mrtvaca – dijete će biti žuto.
- Ne valja da mačka prođe trudnici između nogu – bit će dijete dlakavo.

Liječenje gatanjem

- Kada bi neko obolio od lišaja, kao lijek uzimao bi pepeo, kvasio i u njega umakao prst, a zatim mazao po lišaju izgovarajući riječi: “Lišaj, vlaš, pepo naše, sunce pride lišaj se razide” ili “Njiva, lišaj, maslo sjeme, maslo se razide lišaj pride.”
- Oboljeli od sugreba (svrbeža tijela) koristio je kostrijetnu torbu s kojom bi tokom noći, do pojave sunca, do tri puta (u tri navrata) odlazio u poljski klozet i češao se njome po koži, a zatim je bacao na krov od klozeta. Tako je svrbež nestajala.
- Ako se oboljeli od crvenog vjetra do tri puta prije sunca provuče kroz parijencu u kojoj se parila odjeća bolest nestaje,
- Kad se u ruci pojavi škripa, oko ruke se vezao predeni konac (nita),
- Ako dijete ima probleme dok mu niču zubi, u vodu bi se stavljao pirinač (riža) – radi lakšeg nicanja i zdravlja zuba,
- Kad se djetetu izvadi prvi zub bio je običaj baciti ga na tavan radi zdravlja i tvrdoće zubi,
- Ako bi dijete previše plakalo (bilo ljuto), onda bi ga kupali vodom iz bare – da bi bilo dobro kao bara,
- Ako porođena žena poželi da joj sljedeće dijete bude drugog pola, prvu pitu maslanicu koju joj donesu “na babine” • prevrne i pojede dva zalogaja,
- Da bi se izliječio od “guta oko vrata”, oboljeli bi žmireći uzimao kamenčić iz zidane kuće i njime tri puta prelazio oko “gute”, a zatim vraćao kamenčić odakle ga je i uzeo,
- Tisovo drvo koristilo se za zaštitu od vraćanja,
- Ako dijete dugo ne bi progovorilo, pojilo se iz stočnog zvona,
- Ako bi dijete bilo previše strašljivo, komad krpe sa poljskog strašila “ušivao” mu se u jastuk,
- Da bi se uklonio ječmičak sa oka, tri puta bi se okruživao novčićem, a zatim novčić ostavljao na raskršću,
- Ako dijete teže oboli, onda bi ga prije sunca iznosili na raskršće i “prodavali” prvom čovjeku ili ženi koja naiđe putem. Onaj ko drži dijete u rukama, obraća se prolazniku riječima: “Hajde da ti prodam ovo dijete.” Ovaj ga uzima u ruke, daje mu neko novo ime i vraća majci u ruke, koja prolaznika zatim daruje nekim poklonom.,

- Kad krava dobije upalu vimena, vime bi se do tri puta "potiralo" desnom stranom dimija,
- Ako goveče dobije "bionu" na oku, (vrsta oboljenja oka) oko vrata bi mu se stavljala bijela loza, a u oko šećer,
- Kad krava muzara "krije" mlijeko, onda bi se donosio kamen iz vode, stavljao na poliveni prednji peškir i prebacivao kravi preko krsta,
- Ako dijete ima "noćne more", uz njega se stavlja pratljača i izgovaraju riječi: "Umjesto ovoga djeteta, evo ti pratljača." (pratljača, drveni predmet s ručkom koji je služio pri pranju veša)
- Ako neko ima glavobolju, iz unutrašnjosti munare donesu mu se paukove (radine) dlake i uživaju u kapu,
- Ako nekoga zaboli stomak, onda izvrnu koprenu, nasiju luga i daju mu da popije,
- Ako dijete duže ne može progovoriti, onda se skine gornji žrvanj u vodeni ci i na donjem skuha kolač koji se daje djetetu da ga pojede,
- Kad dijete ima vrisak, uzimaju ga dvije žene (ne može mati), a zatim, njihajući, iznose i unose kroz vrata sa zapadne strane kuće, izgovarajući riječi: "Njišem, njišem vrisak da iznjišem – da nestane, malo da ga ostane."
- Ako bi dijete previše plakalo, do tri puta bi se provlačilo kroz učkur,
- Ako se govečetu napuše stomak, skuplja se i pali kokošje perje,
- Ako dijete dobije "krupu" po jeziku, treba ga prije izlaska sunca iznijeti pod krušku i njegovim tabančićima udarati po deblu, govoreći: "Bježi krupa, ubit će te kruška, sunce priđe, krupa se razide."
- Ako bi dijete "dobilo" sandžiju, onda bi se našlo drugo dijete, obavezno "mjezimac" koje bi u brdu (dio stana na kojem se tkalo), ranije potopljenom u bari, donosilo vodu sa te bare, istresalo u posudu iz koje bi se oboljelo dijete pojilo do tri puta, (sandžija, probodi, protisli u prsima, žiganje unutar tijela),
- Ako bi neko obolio od dalka (dalak, otok slezene, podrast, tumor), vjerovalo se da se gatanjem dalk može isjeći. Sjekao bi se tako što bi se sjekira svojim oštrim dijelom laganim dodirom u različitim pravcima povlačila po stomaku uz riječi: "Sječem dalak da ga nestane, da ga malo ostane." Ako bi se radilo o vodenom dalku, oboljeli bi morao ustati prije izlaska sunca, otići na potok ili baru, sageti se i jezikom zahvatati vodu, piti i izgovarati riječi: "Ločem vodu kao pas, idem kao rak, da dalka nestane, da ga malo ostane."
- Ako bi se goveče razboljelo, vjerovalo se da se može izliječiti na sljedeći način: čovjek ili žena uzima "haljinač" (motka za nošenje opranih haljina) – "uzjaše ga" i kreće prema govečetu kod kojeg se nalazi drugi čovjek koji kao da nešto para i pita ga: "Šta to radiš?" Odgovor glasi: "Param, param paučinu da isparam.". Onaj "sa haljinača" mu odobrava: "Paraj, paraj, dok ne isparaš." I to se ponavlja do tri puta.

Ostala vjerovanja

- Ako kvočka neće “nakvocati”, treba joj u gnijezdo staviti kućicu od puža ili joj dati sa čanka nastruganog tijesta,
- Kad se oždrijebi kobila, na vrat ždrjebeta stavlja se probušena drvena kašika radi uroka,
- Kad se žena porodi, prvi puta dijete će zadojiti iz desne dojke – da bi dijete bilo “dešnjak”,
- Ako u kuću na Prozuk (Božić) dođe muško, u toj kući će sve što se rodi tokom godine biti muškog pola, a ako dođe žensko – ženskog.
- Na dan Prozuka (Božića), kokoši treba hraniti u krošnjama (za nošenje sijena na leđima) da bi bile bolje nosilje,
- Uoči Jurijeva (Đurđeva) stoku treba provesti između vatre radi uroka i uje-da zmija,
- Smrekovinu treba stavljati u kuću radi more,
- Djetetu ne treba sjeći nokte dok ne namiri godinu dana života, već mu ručicu ili nožicu stavljati u tek sam-ljeveno brašno i nokti će sami otpasti,
- Za prve novce koji “padnu na čelo”, djetetu treba “zapisati” kod hodže radi uroka i ta se suma novca ne smije ni povećati ni umanjiti,

- Nakon prvog šišanja djeteta, kosa se nosila u džamiju,
- Hrana koja ostane iza mladenaca poslije svadbe zakopavala se u zemlju jer se vjerovalo da mladenci neće do-bro i složno živjeti ako tu hranu poje-du psi ili mačke,
- Ako dijete dobije djetinju (vrsta epi-lepsije), ne smije ga se prihvatiti ni majka ni otac, a običavalo mu se iznad glave rascijepiti rašak (motalica za niti),
- Pri udaji, na putu od roditeljske do mladoženjine kuće, ako bi se prelazila voda, mlada je morala bacati peškir,
- Da bi se zaustavio led (grad), na iz-vrnuti sadžak (željezni tronožac) sa ognjišta stavljala bi se kašika soli ili bi najmlađe dijete pojelo pokoji komad leda (gradnih kuglica),
- Ako bi zapuhali jaki vjetrovi uzimao bi se komad kurbanskog roga i bacao u vatru. (kurban, bravče ili goveče koje muslimani kolju na Kurban-bajram)

Napomene

- ¹ Najtoplije se zahvaljujem uvaženom profesoru dr. Sa-lihu Kulenoviću, koji mi je dao korisne prijedloge i sug-estije tokom nastajanja ovog rada.